

EFEKTYWNOŚĆ JAKO WYZNACZNIK GOSPODAROWANIA. KONTEKST EKONOMICZNO-SPOŁECZNY

DATA PRZESŁANIA: 19.01.2018, DATA AKCEPTACJI: 15.06.2018, KODY JEL: A13

Agnieszka Kwarcieńska

Uniwersytet Szczeciński
agnieszka.kwarcinska@wzieu.pl

STRESZCZENIE

Efektywność jest pojęciem często stosowanym i wielorako interpretowanym. Funkcjonuje w perspektywie różnych nauk. Powszechnie występujące dookreślenie *efektywność ekonomiczna*, sugerujące doprecyzowanie tego terminu, nie stanowi też gwarancji odnalezienia jednoznacznej definicji. Różne ujęcia problemów związanych z efektywnością gospodarowania generują potrzebę wielowymiarowego spojrzenia na tę kategorię, także w kontekście społecznym. Niniejsze opracowanie stanowi próbę zebrania i uporządkowania zróżnicowanej interpretacji efektywności ekonomicznej według studiów literatury przedmiotu, jak również zwrócenia uwagi na rosnące znaczenie i potrzebę równorzędnego traktowania niezwykle ważnej efektywności społecznej.

SŁOWA KLUCZOWE

efektywność, efektywność gospodarowania, efektywność ekonomiczna, efektywność społeczna

WSTĘP

Występująca w literaturze przedmiotu niejednoznaczność definicyjna kategorii efektywność budzi stały niedosyt i skłania do ponownego koncyptowania. Efektywność dotyczy tak wielu obszarów ludzkiej aktywności, że aby podejmować jakiegokolwiek rozważania w tym temacie, należy każdorazowo dokonywać stosownej konkretyzacji. Jest to niezbędne tym bardziej z punktu widzenia potrzeby dostrzegania jej wielowymiarowości. Pryzmat gospodarowania bowiem to współcześnie nie tylko aspekty ekonomiczne, lecz także społeczne.

Analizy dotyczące efektywności nie są jednotorowe i schematyczne. Wręcz przeciwnie, stwierdzić można, że stale ewoluują. Odnoszą się m.in. do różnych obszarów gospodarowania, skali całych gospodarek, poszczególnych procesów, przedsięwzięć, podmiotów, ich części, produktów oraz czynników produkcji. Stanowią punkt wyjścia planowanych aktywności lub swoiste podsumowanie i ocenę już zrealizowanych działań. Zapewne dlatego trudno sformułować jedną

uniwersalną definicję kategorii efektywności nawet po doprecyzowaniu jej kontekstu ekonomicznego czy społecznego. Niezmienna pozostaje jednak pozytywna konotacja określenia *efektywny*.

Studia literatury przedmiotu ujawniające mnogość i wieloaspektowość ujmowania efektywności potwierdzają potrzebę stałych rozważań na jej temat, gromadzenia konwencjonalnych analiz, przytaczania nowatorskich interpretacji oraz ich porządkowania i uzupełniania. Problemy badawcze towarzyszące rozpatrywaniu zagadnień związanych z efektywnością, ujęte w niniejszym opracowaniu, dotyczą trzech wątków: niejednoznaczności definicji efektywności, różnych sposobów ujmowania i interpretacji efektywności ekonomicznej oraz potrzeby szerokiego ujmowania efektywności gospodarowania przy uwzględnieniu efektywności społecznej. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie występujących w piśmiennictwie ekonomicznym definicji efektywności, efektywności ekonomicznej, efektywności społecznej, zwrócenie uwagi na ich różnorakie ujęcia, a także wzajemne zależności efektywności ekonomicznej i społecznej warunkujące konieczność ich równorzędnego traktowania i analizowania w kontekście gospodarowania.

PROBLEMY EFEKTYWNOŚCI GOSPODAROWANIA – ASPEKT EFEKTYWNOŚCI EKONOMICZNEJ

Łacińska geneza¹ terminu *efektywność* to czasownik *efficio*, tłumaczony na język polski jako: wykonać, dokonać, dokończyć, sporządzić, zrobić (Rybicki, 2005, s. 361). Nie sposób jednak w pełni zinterpretować znaczenie kategorii efektywności bez etymologii wyrazu *efektywny*, od którego pochodzi słowo *efektywność*. Łacińskie *effectus* – efektywny – wyjaśnia znacznie więcej. Pojawiają się tutaj bowiem określenia, takie jak: wykonanie, dokonanie, spełnienie, skutek, rezultat, wpływ, działanie, oddziaływanie, a także doskonały i mistrzowski (*Słownik łacińsko-polski*, za: Winkler, 2010, s. 103–104). Powyższe określenia uzupełnia jeszcze słownik wyrazów obcych, który precyzuje przymiotnik efektywny jako skuteczny, sprawny, istotny, rzeczywisty (Kubisa-Ślipko, 1998, s. 176). Renata Winkler (2010, s. 105), przyjmując za podstawę przedstawioną etymologię, stwierdza, co wydaje się bardzo trafnym sformułowaniem, że

mianem efektywny można określić taki aspekt rzeczywistości, który nie tylko pozostaje określony i wymierny oraz powiązany z pewnym działaniem (przez które należy rozumieć intencjonalnie rozpoczęty proces lub przeobrażenie), ale też taki, który na tle pozostałych aspektów rzeczywistości podobnego typu zyskuje pozytywną ocenę o niebagatelnej wartości z uwagi na określone kryterium oceny i przy określonym sposobie wartościowania uzyskanych rezultatów ze względu na to kryterium.

¹ Odwołując się do genezy efektywności, warto przywołać za J. Huerta de Soto (2010, s. 11,12) rozróżnianie już przez Ksenofonta dwóch aspektów efektywności. „Pierwszy z nich odnosi się do «efektywności statycznej» i opiera się na pomyślnym zarządzaniu dostępnymi (lub danymi) zasobami w taki sposób, aby uniknąć marnotrawstwa”, z kolei komplementarny „dynamiczny” aspekt polega „na próbie powiększenia majątku drogą przedsiębiorczego działania i prowadzenia przedsiębiorstwa. Jest to wysiłek prowadzący do zwiększenia ilości dóbr dzięki przedsiębiorczej kreatywności, tj. dzięki handlowi i spekulacji, a nie wysiłek nastawiony na uniknięcie utraty zasobów, które już znajdują się w posiadaniu”.

Analizując przedstawioną definicję, nasuwa się przede wszystkim potrzeba podkreślenia znaczenia kryterium oceny oraz pozytywnego wydzźwięku jej wartości. Nie bez znaczenia pozostaje także konieczność ustalenia określonego sposobu wartościowania wyników. Toteż dany aspekt rzeczywistości można uznać za efektywny, gdy: jest określony, wymierny, powiązany z działaniem, ustalono sposób wartościowania wyników, określono kryterium oceny, uzyskano pozytywną ocenę, ocena ma znaczną wartość.

Badanie aspektu rzeczywistości w kierunku stwierdzenia, że jest on efektywny, powinno zatem obejmować szereg czynności i wniosków. Stanowią one swoiste warunki zastosowania określenia *efektywny*. Powszechnie zakłada się, że aktywność gospodarcza zamierzona, planowana uwzględniająca ocenę *ex ante* lub realizowana oceniana *ex post* powinna być charakteryzowana przez działania efektywne. W związku z tym wyznaczają one sens podejmowanych przedsięwzięć.

Zdefiniowanie pojęcia *efektywny* stanowi podstawę do rozważań na temat terminu *efektywność*. Ponieważ jest on stosowany tak często i w różnych ujęciach, w literaturze przedmiotu trudno znaleźć jego jednoznaczną definicję. W *Małej encyklopedii prakseologii i teorii organizacji* (Pszczółowski, 1978, s. 60) efektywność opisywana jest jako: „dodatnia cecha działań (ocena) dających jakiś oceniany pozytywnie wynik bez względu na to czy był on zamierzony (działanie skuteczne i efektywne), czy nie zamierzony (działanie efektywne)”. Na podstawie tego sformułowania wskazać można podstawowy wyznacznik określenia efektywności, jakim jest „dodatnia cecha działań”, i jednocześnie odnaleźć warunek niezbędny do zdefiniowania działania skutecznego, czyli powiązania z wynikiem zamierzonym, celem. Prakseologiczne ujęcie efektywności było podstawą do sprecyzowania przez wspomnianą już R. Winkler efektywności pojmowanej w znaczeniu atrybutu. Według niej

efektywność w sensie syntetycznym można uznać za ogół takich walorów intencjonalnego działania, które pozwalają na uzyskanie wyniku w jak największej mierze korzystnego ze względu na cel tego działania (co oznacza, że wynik działania powinien być nie gorszy niż ten, na który liczone lub który w ogóle okazał się możliwy do osiągnięcia), a większą efektywnością charakteryzują się działania intencjonalne, które mają więcej cech warunkujących korzystny rezultat w określonych z uwagi na cel działania aspektach jego oceny (Winkler, 2010, s. 111).

Tak ogólna definicja efektywności stanowi punkt wyjścia do dalszych dociekań i analiz.

Niektóre z definicji efektywności opierają się na określeniach, które występują często jako jej synonimy. Efektywność definiowana jest wówczas jako „pozytywny wynik, wydajność, skuteczność, sprawność” (Szymczak, 1978, s. 516). Inne definicje efektywności nawiązują bardziej konkretnie do jej aspektu ekonomicznego. W *Słowniku ekonomii* (Black, 2008, s. 96–97) adekwatnie jest ona wyjaśniana jako „osiągnięcie danych wyników możliwie najmniejszym kosztem lub osiągnięcie możliwie dużego produktu z danej ilości materiałów”.

Stosunkowo najczęściej występują definicje efektywności po doprecyzowaniu jej określenia jako efektywności ekonomicznej. Według *Słownika języka polskiego* (Szymczak, 1978, s. 516) efektywność ekonomiczna to „rezultat działalności gospodarczej określony przez stosunek uzyskanego efektu do nakładu”. Zgodnie z *Leksykonem biznesu* (Penc, 1997, s. 99) efektywność ekonomiczna (*economic efficiency*) to: „rezultat działalności podmiotu gospodarczego lub określonego przedsięwzięcia, będący wynikiem relacji uzyskiwanych efektów do poniesionych

nakładów”. W *Słowniku ekonomicznym* (Dowgiałło, 1996, s. 58) pojawiają się wąskie i szerokie pojęcia efektywności. W wąskim ujęciu efektywność ekonomiczna dotyczy stosunku między wartością poniesionych nakładów a wartością efektów uzyskanych dzięki tym nakładom i wówczas związana jest ona z efektywnością techniczno-ekonomiczną. Szerokie pojęcie efektywności ekonomicznej oznacza najlepsze rezultaty produkcji czy dystrybucji towarów i usług po najniższych kosztach. W *Encyklopedii popularnej* (Krupa, 1999, s. 198) efektywność ekonomiczna została określona jako „rezultat działalności gospodarczej, określanej przez relację uzyskanego efektu do nakładu danego czynnika produkcji lub zespołu tych czynników”, a oprócz definicji tej kategorii pojawiają się tam jeszcze następujące podstawowe relacje efektywnościowe: wydajność pracy, produktywność, efektywność inwestycji, materiałochłonność, energochłonność produkcji. Zaznaczyć należy, że wyrazem poprawy efektywności ekonomicznej są: wzrost wydajności pracy, produktywności majątku trwałego, a także wzrost efektywności inwestycji. W przypadku materiałochłonności oraz energochłonności produkcji o poprawie efektywności można mówić przy ich obniżaniu.

Analiza dotychczas przedstawionych ujęć leksykalnych efektywności ekonomicznej wskazuje przede wszystkim na występowanie w nich podstawowych relacji ją określających. W zależności od kontekstu pojawiają się efekty i nakłady lub cele i zasoby. Rezultat porównania efektów i nakładów, celów i zasobów decyduje o efektywności danego przedsięwzięcia, zadania, działalności, organizacji itd. Determinuje tym samym niejednokrotnie ekonomiczną sensowność podejmowanych aktywności.

Nieco odmienne określenie efektywności ekonomicznej traktowanej tożsamo z efektywnością gospodarczą i sprawnością ekonomiczną odnaleźć można w *Małej encyklopedii prakseologii i teorii organizacji* (Pszczółowski, 1978, s. 60), gdzie zdefiniowana została ona jako „zdolność jednostki gospodarczej do wytwarzania w danym czasie i przy pomocy danych sił wytwórczych określonej ilości dóbr i usług zapewniających zaspokojenie potrzeb odbiorcy (pośredniego i końcowego)”. W tym ujęciu nie jest ona zatem rozumiana tak „matematycznie” jak w zapisach leksykalnych, ale odnosi się wprost do istoty działalności gospodarczej.

Definicje efektywności występujące w piśmiennictwie ekonomicznym potwierdzają różnorodność ujęć tego zagadnienia. Nicholas Gregory Mankiw i Mark Peter Taylor (2009) zaproponowali bardzo ogólne określenie efektywności. Według nich oznacza ona, że „dzięki swoim zasobom społeczeństwo uzyskuje tak wiele, jak to tylko jest możliwe” (s. 35). Inaczej ujmując, wykorzystywane w pełni zasoby pozwalają społeczeństwu zyskać możliwie najwięcej korzyści. W podobnym względzie traktuje efektywność Bogusław Czarny (2011, s. 23), który twierdzi, że „efektywność oznacza, że z danych zasobów gospodarujące społeczeństwo wytwarza wiele dóbr, które dobrze zaspokajają ludzkie potrzeby”. Jednocześnie traktuje efektywność gospodarowania jako „zdolność gospodarki do wytwarzania z posiadanych zasobów czynników produkcji [...] jak największej ilości dóbr dobrze zaspokajających ludzkie potrzeby”. Zatem zarówno ujęcia N.G. Mankiwa i M.P. Taylora, jak i B. Czarnego skupiają się na najlepszym wykorzystaniu zasobów dla zaspokojenia potrzeb.

Kolejni ekonomiści, Paul Anthony Samuelson oraz William Dawbney Nordhaus (2000) zauważyli, że z efektywnością mamy do czynienia, gdy nie ma marnotrawstwa, i odnosząc się do efektywności produkcji stwierdzili, że występuje ona wtedy, gdy „społeczeństwo nie może zwiększyć produkcji jednego dobra, nie zmniejszając produkcji drugiego” (s. 61). Z kolei gospodarke

określili jako efektywną, kiedy jest ona tak zorganizowana, aby „przy danych zasobach i technice zaopatrzyć konsumentów w możliwie największy zestaw dóbr” (Samuelson, Nordhaus, 2000, s. 728). Traktując o efektywności ekonomicznej, nawiązują tym samym do jej najpowszechniejszego rozumienia, to jest w aspekcie alokacji zasobów i ujęcia jako efektywności Pareta. Według nich

efektywność alokacji występuje wtedy, kiedy nie jest możliwe zreorganizowanie produkcji w taki sposób, by każdy znalazł się w lepszej sytuacji – ubogi, bogaty, wytwórca pszenicy, producent itd. Kiedy zatem spełnione są warunki efektywności, użyteczność jednej osoby można zwiększyć jedynie drogą obniżenia użyteczności dla kogoś innego (Samuelson, Nordhaus, 2000, s. 728).

Jest to bardzo istotny aspekt efektywności, często podejmowany przez ekonomistów (zob. też: Brümmerhoff, 2007, s. 42; Case, Fair, 2007, s. 14; Pindyck, Rubinfeld, 2009, s. 766; Varian, Buchegger, 2007, s. 17), bowiem uwzględnia podstawy ekonomicznej zasadności gospodarowania. Z uwagi na problem występowania rzadkości, ograniczoności zasobów powstaje trudny wybór takiego ich podziału, by zaspokoić jak najwięcej potrzeb. Oczywiście są również brak marnotrawstwa zasobów i świadomość, że przy każdorazowej realokacji zasobów dla poprawy sytuacji choć jednego członka społeczności należy się liczyć z koniecznością pogorszenia sytuacji kogoś innego. Wydaje się zatem, że tak ujmowana efektywność stanowi fundament wszelkich rozważań o sensowności podejmowanych, jak i już zrealizowanych aktywności gospodarczych.

Zaprezentowane dotychczas ogólne sformułowania efektywności oznaczają przede wszystkim powszechność jej występowania oraz interpretacji. Stanowiąc bowiem ona może właściwość wszelkiego gospodarowania i może dotyczyć zarówno całej gospodarki, jej sektorów, procesów, jak i poszczególnych podmiotów i ich części.

Analizując literaturę tematu, można zauważyć, że niejednokrotnie pojawiają się także definicje efektywności w konkretnych kontekstach, takich jak np. działalności gospodarczej, organizacji, przedsiębiorstwa, inwestycji, przedsięwzięć inwestycyjnych oraz projektów. Aby podkreślić szeroko ujmowany aspekt analityczny efektywności ekonomicznej, warto przytoczyć niektóre zdefiniowania. Według Kazimierza Rogozińskiego (2000, s. 212) efektywność oprócz produktywności i wydajności stanowi podstawowe pojęcie służące do określania wyników prowadzonej działalności gospodarczej. Wyjaśnia on dalej, że produktywność wyraża zależność między wytworzonymi usługami a przeznaczonymi na ten cel nakładami, wydajność odnosi się do konkretnego pracownika (lub grupy, np. brygady) albo urządzenia (określony wykonawca), a efektywność to produktywność wyrażona wartościowo. Z kolei Agnieszka Bieńkowska (2010, s. 299) określa efektywność organizacji i stwierdza, że jest to „osiągnięcie jak najwyższych rezultatów działalności organizacji przy jak najniższych kosztach związanych z jej funkcjonowaniem”. Elżbieta Skrzypek (2002, s. 190) natomiast rozumie efektywność jako zdolność do realizacji strategii firmy oraz osiągnięcia określonych celów i zauważa, że może być ona określana m.in. jako:

- pozytywny wynik, skuteczność, sprawność, umiejętność,
- klucz do wzrostu konkurencyjności każdego przedsiębiorstwa,
- podstawowy element rozwoju człowieka i organizacji,
- szybkość reakcji na wyzwania i oczekiwania rynku,
- konieczność, w warunkach zmienności otoczenia, a nie problem wyboru,

- zdolność do realizacji strategii firmy i osiągnięcia ściśle określonych celów,
- istotne narzędzie pomiaru skuteczności zarządzania każdej organizacji,
- wydajność, sprawność czy funkcjonalność,
- proces rozwoju, proces interakcyjny obejmujący zjawiska wewnątrz i na zewnątrz organizacji.

Charakterystycznie efektywność organizacji rozumieją Geary A. Rummler i Alan P. Brache (2000, s. 54–55), którzy wskazują trzy poziomy efektywności: organizacji, procesu i stanowiska pracy. Wśród czynników wpływających na efektywność na każdym z tych poziomów wymieniają z kolei: cele, projektowanie oraz zarządzanie i podkreślają, że skuteczne zarządzanie efektywnością wymaga odpowiedniego, właściwego traktowania, opisanie każdego z czynników, tym bardziej że wszystkie trzy poziomy efektywności są współzależne.

Z kolei Robert S. Kaplan i David P. Norton (2001, s. 27) analizują efektywność organizacji w czterech perspektywach:

- finansowej, która mierzy obecny sukces finansowy firmy jako biznesu,
- klienta, wskazującej źródła sukcesu, którymi są pozycja rynkowa oraz satysfakcja klientów,
- procesów wewnętrznych, która odnosi się do procesów zachodzących wewnątrz firmy,
- rozwoju, określającej zdolność do zmian i dalszego wzrostu, od których zależy przyszły sukces firmy.

Poszczególnym perspektywom przyporządkowane są określone cele ogólne, mierniki, cele szczegółowe oraz inicjatywy. Istotne jest jeszcze powiązanie wszystkich perspektyw ze strategią działania firmy.

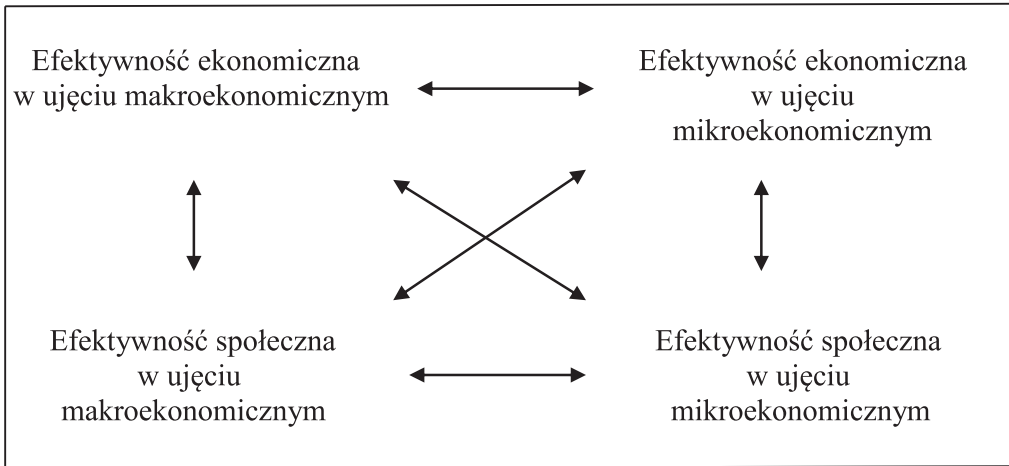
Natomiast w odniesieniu do efektywności inwestycji, przedsięwzięć inwestycyjnych lub projektu w bibliografii ekonomicznej dostrzec można przede wszystkim traktowanie efektywności w aspekcie finansowych korzyści (Pastusiak, 2009, s. 113; Wrzosek 2008, s. 13). Podstawowym założeniem ekonomicznym dla przedsięwzięć inwestycyjnych jest zatem uzyskanie wyższej wartości korzyści finansowych w stosunku do poniesionych wydatków.

Reasumując, studium literatury przedmiotu wykazało przede wszystkim wieloaspektowość i uniwersalność pojęcia efektywności. Pojawia się ono w różnych kontekstach gospodarowania. Może się odnosić do aktywności i procesów występujących w skali makro- i mikroekonomicznej. Podstawowa reguła efektywności ekonomicznej może być traktowana wielorako i znajdować zastosowanie zarówno w działaniach dotyczących wewnętrznych procesów zachodzących w przedsiębiorstwach, jak i w aspekcie ich decyzji zewnętrznych, podejmowanych na konkurencyjnym rynku i w zmieniającym się otoczeniu. Nie stanowi jednakże o pełnym, kompletnym i jednoznacznym obrazie efektywności gospodarowania. Uzupełnieniem tego obrazu może być określenie efektywności społecznej.

PROBLEMY EFEKTYWNOŚCI GOSPODAROWANIA – ASPEKT EFEKTYWNOŚCI SPOŁECZNEJ

Współcześnie coraz częściej podejmowany jest aspekt efektywności społecznej tak w odniesieniu do całej gospodarki, w ujęciu makroekonomicznym, jak i poszczególnych podmiotów gospodarujących, w ujęciu mikroekonomicznym. U podstaw zasadności jednoczesnego i równorzędnego uwzględniania kwestii ekonomicznej i społecznej efektywności leżą przede wszystkim wzajemne

powiązania i zależności sfery ekonomicznej i społecznej w każdym z tych ujęć. Obraz oddziaływania poszczególnych efektywności gospodarowania zaprezentowano na rysunku 1.

Rysunek 1. Czworokąt zależności efektywności gospodarowania.

Źródło: opracowanie własne.

Przedstawione na rysunku 1 strzałki sugerują wzajemne oddziaływanie konkretnych efektywności. Efektywność ekonomiczna w ujęciu makroekonomicznym wpływa zarówno na efektywność ekonomiczną w ujęciu mikroekonomicznym, jak również oddziałuje na społeczny aspekt efektywności w ujęciu makro- i mikroekonomicznym. Z kolei efektywność ekonomiczna w ujęciu mikroekonomicznym wpływa na efektywność ekonomiczną w ujęciu makroekonomicznym, jak też oddziałuje na społeczny aspekt efektywności w ujęciu makro- i mikroekonomicznym. Jednocześnie efektywność społeczna ujmowana makroekonomicznie wpływa na efektywność społeczną ujmowaną mikroekonomicznie oraz oddziałuje na efektywność ekonomiczną w ujęciu makro- i mikroekonomicznym. Także efektywność społeczna analizowana mikroekonomicznie przekłada się na makroekonomiczną efektywność społeczną i warunkuje efektywność ekonomiczną w skali makro- i mikroekonomicznej. Jednak, aby lepiej dostrzec wzajemne powiązania i oddziaływanie efektywności ekonomicznej i społecznej w gospodarowaniu, przy powszechności pojmowania efektywności w kategoriach ekonomicznych warto przybliżyć rozumienie efektywności społecznej.

Zgodnie z definicją zawartą w *Małej encyklopedii prakseologii i teorii organizacji* (Pszczółowski, 1978, s. 60) „efektywność społeczna badania ma miejsce wówczas, gdy uzyskane dzięki niemu rezultaty powodują dodatnie przeobrażenia postaw społecznych, wpływają na humanizację stosunków międzyludzkich, ich moralną sublimację”. Wskazane w definicji dodatnie przeobrażenia postaw społecznych zarówno w skali makro- jak i mikroekonomicznej mogą jak najbardziej wpływać na efektywność ekonomiczną w skali mikro- i makroekonomicznej. Jednocześnie przeobrażenia postaw zależą m.in. od efektywności ekonomicznej. Uwzględnianie

potrzeb i możliwości każdej jednostki wydaje się również nieodzowną koniecznością doskonalenia procesów i systemów ekonomicznych, a tym samym wpływa na efektywność organizacji, a w konsekwencji całej gospodarki. Z kolei znaczenie moralnych aspektów gospodarowania, które stanowią niezwykle istotny element funkcjonowania każdego podmiotu, potwierdzają chociażby skądinąd negatywne przykłady niewłaściwych postaw etycznych ujawnionych wraz z kryzysem ekonomicznym zapoczątkowanym w roku 2007.

Kontekst definicyjny efektywności społecznej można odnaleźć w opracowaniu Czesława Bywalca (2005, s. 6), który charakteryzuje ją w ujęciu makroekonomicznym. Według niego społeczna efektywność rozwoju gospodarczego (gospodarowania, gospodarki) to stosunek (iloraz) społecznego efektu gospodarowania do istniejącego potencjału gospodarczego. Kategoria ta traktowana jest zatem w ogólnym ujęciu jako relacja zasobu społecznego operacjonalizowanego przez kategorię poziomu życia ludności i zasobu gospodarczego oznaczającego poziom rozwoju sił wytwórczych, czyli zasób materialnych środków wytwórczych i zasoby pracy. Poszczególne wyznaczniki społecznej efektywności zależne są więc od wielu zmiennych kształtowanych zarówno na poziomie ekonomicznym, gospodarczym, jak i społecznym.

W ujęciu mikroekonomicznym efektywność społeczna odnoszona jest do poziomu organizacji i łączona tak z realizacją jej szeroko ujmowanych celów, jak również z relacjami z interesariuszami oraz koncepcją społecznej odpowiedzialności biznesu (CSR; Zbierowski, 2012, s. 36–37). Koncepcja ta zakłada dobrowolne przejście przez organizację odpowiedzialności za swoje działania wobec szerokiego grona interesariuszy. Wśród nich najczęściej wskazuje się klientów, pracowników, kontrahentów, społeczność lokalną i środowisko naturalne. Z uwagi na szerokie grono interesariuszy i związanych z każdym z nich określonych problemów natury ekonomicznej, społecznej i etycznej istnieje swoista trudność w jednoznacznym zdefiniowaniu efektywności społecznej. Z jednej strony jej ważnym wyróżnikiem jest takie samo traktowanie każdej z odpowiedzialności, czyli wobec wszystkich interesariuszy, z drugiej zaś przedstawienie możliwie pełnego obrazu organizacji w aspekcie pozaekonomicznym. Efektywność społeczna uwzględnia zatem znaczenie, stosunek organizacji do odpowiedzialności wobec poszczególnych interesariuszy, czyli realizację szeroko ujmowanych celów organizacji, także tych społecznych. Przyjmowanie przez organizacje ważności wartości społecznych jest zgodne z ogólnym trendem wzrostu udziału czynników humanistycznych we współczesnych procesach gospodarczych, o którym pisze Marian Mroziewski (2014, s. 231). To z kolei związane jest z przechodzeniem przedsiębiorstw od orientacji produkcyjnej do społecznej, w której podkreśla się znaczenie czynników pozaekonomicznych w kształtowaniu efektywności organizacji.

Podsumowując rozważania na temat społecznej efektywności, należy przede wszystkim podkreślić jej rosnące uznanie w procesach gospodarowania zarówno na poziomie makro- jak i mikroekonomicznym. Niestety nie jest to jeszcze zadowalający stan teoretycznego i praktycznego wkładu badawczego. Nieliczne publikacje z tego zakresu wskazują na istniejącą lukę poznawczą i sugerują potrzebę jej wypełnienia.

ZAKOŃCZENIE

Efektywność traktowana jest jako inicjator i weryfikator gospodarowania. Z jednej strony warunkuje podjęcie przedsięwzięcia, z drugiej ocenia sens już zrealizowanych działań. Z uwagi jednak na specyfikę badanego pod kątem efektywności aspektu rzeczywistości oraz istotność każdej z decyzji analiza efektywności powinna zawsze być wieloaspektowa i uwzględniać równorzędnie kontekst ekonomiczny i społeczny. Mimo uznanej i ważnej dominacji efektywności ekonomicznej nie należy pomijać perspektywy społecznej. Tym bardziej, że niekiedy efektywność społeczna jest wręcz dominującym wyznacznikiem, decydującym w zakresie gospodarowania. Tak jest zwłaszcza w przypadku działań realizowanych w ramach sektora publicznego i aktywności użyteczności publicznej. Odrębnym zagadnieniem dotyczącym problemów związanych z efektywnością gospodarowania pozostaje jeszcze tematyka pomiaru i oceny efektywności ekonomicznej i społecznej. O ile aparat służący analizom efektywności ekonomicznej można uznać za bogaty, sprawdzony i szeroko stosowany, to w odniesieniu do efektywności społecznej jest to raczej zestaw nowo tworzonych narzędzi. Najistotniejszą kwestią w tym wątku jest jednak dominująca rola instrumentów jakościowych w przypadku badania efektywności społecznej.

LITERATURA

- Bieńkowska, A. (2010). Controlling – w pogoni za efektywnością? W: E. Skrzypek (red.), *Etyka a jakość i efektywność organizacji* (s. 299). Lublin: Katedra Zarządzania Jakością i Wiedzą. Wydział Ekonomiczny. Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej.
- Black, J. (2008). *Słownik ekonomii*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Brümmerhoff, D. (2007). *Finanzwissenschaft*. München: Oldenburg Verlag.
- Bywalec, C. (2005). Metody pomiaru społecznej efektywności rozwoju gospodarczego. *Gospodarka Narodowa*, 11–12, 1–17.
- Case, K.E., Fair, R.C. (2007). *Principles of Microeconomics*. Upper Saddle River, NJ: Pearson Prentice Hall.
- Czarny, B. (2011). *Podstawy ekonomii*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Dowgiało, Z. (red.). (1996). *Słownik ekonomiczny dla przedsiębiorcy*. Szczecin: Wydawnictwo Znicz.
- Huerta de Soto, J. (2010). *Sprawiedliwość a efektywność*. Warszawa: Fijorr Publishing Company.
- Kaplan, R.S., Norton, D.P. (2001). *Strategiczna karta wyników. Jak przełożyć strategię na działanie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krupa, A. (red.). (1999). *Encyklopedia popularna PWN*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kubisa-Słipko, A. (1998). *Słownik wyrazów obcych*. Wałbrzych: Wydawnictwo Aneks.
- Mankiw, N.G., Taylor, M.P. (2009). *Mikroekonomia*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Mroziewski, M. (2014). Społeczna efektywność jako podstawa rozwoju Unii Europejskiej. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pragmata tes Oikonomias*, 8, 221–238.
- Pastusiak, R. (2009). *Ocena efektywności inwestycji*. Warszawa: CeDeWu Sp. z o.o.
- Penc, J. (1997). *Leksykon biznesu*. Warszawa: Placet Agencja Wydawnicza.
- Pindyck, R., Rubinfeld, D. (2009). *Mikroökonmie*. München: Pearson Studium.
- Pszczółowski, T. (1978). *Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Rogoziński, K. (2000). *Usługi rynkowe*. Poznań: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej.
- Rummler, G.A., Brache, A.P. (2000). *Podnoszenie efektywności organizacji. Jak zarządzać „białymi plamami” w strukturze organizacyjnej?* Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Rybicki, W. (2005). O wielostronności, relatywizmie i złożoności kategorii efektywności. W: T. Dudycz (red.), *Efektywność – rozważania nad istotą i pomiarem* (s. 358–381). Wrocław: Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego.

- Samuelson, P.A., Nordhaus, W.D. (2000). *Ekonomia*. T. 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Skrzypek, E. (2002). *Jakość i efektywność*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Szymczak, M. (red.). (1978). *Słownik języka polskiego*. T. 1. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Varian, H.R., Buchegger, R. (2007). *Grundzüge der Mikroökonomik*. München: Oldenbourg Wissenschaftsverlag.
- Winkler, R. (2010). Efektywność – próba konceptualizacji pojęcia. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie*, 820, 103–115.
- Wrzosek, S. (red.). (2008). *Ocena efektywności inwestycji*. Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu.
- Zbierowski, P. (2012). *Orientacja pozytywna organizacji wysokiej efektywności*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska SA.

EFFICIENCY AS A DETERMINANT OF MANAGEMENT. THE ECONOMIC AND SOCIAL CONTEXT

SUMMARY

Efficiency is a frequently used and multi-interpreted concept. It functions in the perspective of various sciences. The economic effectiveness that is commonly mentioned, suggesting the clarification of this term, is also not a guarantee of finding an unambiguous definition. Different views of problems related to the effectiveness of management generate the need for a multidimensional view of this category, also in the social context. This study is an attempt to collect and organize a diversified interpretation of economic efficiency according to the literature on the subject, as well as to draw attention to the growing importance and need for equal treatment of extremely important social efficiency.

KEYWORDS

efficiency, management efficiency, economic efficiency, social efficiency

Translated by Dariusz Milewski